

INŠTITUT RS ZA SOCIALNO VARSTVO
SOCIAL PROTECTION INSTITUTE OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

Evalvacija javnih socialnovarstvenih programov s področja preprečevanja zasvojenosti, nizkopražni programi namenjeni uporabnikom prepovedanih drog:
Evalvacijsko poročilo zavetišča za brezdomne uživalce drog: Društvo za pomoč in samopomoč Želva - Zavetišče za brezdomce "Želva"

Ljubljana, december 2016

Naročnik: **MDDSZ**
Direktorat za socialne zadeve
Kotnikova 28
1000 Ljubljana

Skrbnika naloge pri naročniku: Marjeta Ferlan Istinič
mag. Borut Grabrijan

Št. pogodbe: 2611-16-050075

Izvajalec: **Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo**
Tržaška 2
1000 Ljubljana

Skrbnik naloge pri izvajalcu: mag. Vid Žiberna

Naslov poročila: **Evalvacija javnih socialnovarstvenih programov s področja preprečevanja zasvojenosti, nizkopražni programi namenjeni uporabnikom prepovedanih drog:**
Evalvacijsko poročilo zavetišča za brezdomne uživalce drog: Društvo za pomoč in samopomoč Želva - Zavetišče za brezdomce "Želva"

Avtorji poročila: mag. Vid Žiberna
Nejc Vidrih, dipl. soc., mag. kult.
dr. Liljana Rihter, FSD

Drugi sodelujoči: Špela Orehek, dipl. družb. inf.

Št. delovnega poročila IRSSV 23/2016

Datum izdaje poročila: 15. 12. 2016

Izdaja: 01

Kopije: skrbnika naloge na MDDSZ
skrbnica pogodbe na MDDSZ
arhiv IRSSV
prosti izvodi z dovoljenjem naročnika

Odgovorna oseba: mag. Barbara Kobal Tomc, direktorica IRSSV

Seznam najpogosteje uporabljenih kratic

APZ	Aktivna politika zaposlovanja
AS	aritmetična sredina
CPZOPD	Center za preprečevanje in zdravljenje odvisnih od prepovedanih drog
CSD	center za socialno delo
EUR	Evro
FSD	Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani
IRSSV	Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo
JSVP	javni socialnovarstveni programi
MAX	najvišja podana vrednost (odgovor)
MDDSZ	Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti
MIN	najmanjša podana vrednost (odgovor)
N	število odgovorov (uporabnikov)
RS	Republika Slovenija
SD	standardni odklon
SVP	socialno varstveni program/i
SZS	Socialna zbornica Slovenije
Ur. l. RS	Uradni list Republike Slovenije
ZD	Zdravstveni dom

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	6
2	USTREZNOST CILJEV ZA REŠEVANJE PROBLEMOV POSAMEZNIH SKUPIN UPORABNIKOV	12
2.1	POVEZAVA CILJEV PROGRAMOV S SKUPNIMI CILJI ZA EVALVIRANJE TER DODATNI CILJI .	12
2.2	USTREZNOST CILJEV ZA REŠEVANJE PROBLEMOV	14
3	USPEŠNOST PROGRAMA	15
3.1	ANALIZA VPRAŠALNIKOV	16
4	UČINKOVITOST PROGRAMA	24
5	OCENA TVEGANJA ZA IZVEDBO PROGRAMA	25
5.1	OCENA TVEGANJA Z VIDIKA FINANCIRANJA PROGRAMA	25
5.2	OCENA TVEGANJA Z VIDIKA ZAGOTAVLJANJA PRIMERNEGA KADRA ZA IZVAJANJE PROGRAMA	25
5.3	OCENA TVEGANJA Z VIDIKA USTREZNOSTI PROGRAMA ZA VKLJUČENE UPORABNIKE	26
5.4	OCENA TVEGANJA Z VIDIKA ZAGOTAVLJANJA USTREZNIH PROSTOROV ZA IZVEDBO PROGRAMA	26
5.5	OCENA TVEGANJA Z VIDIKA BELEŽENJA IN IZVAJANJA USTREZNIH POSTOPKOV	26
5.6	OCENA TVEGANJA - OSTALO	26
6	TRAJNOST PROGRAMA	28
7	UGOTOVITVE IN PREDLOGI	29
8	VIRI IN LITERATURA	33

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Shema prilagojenega evalvacijskega modela</i>	8
<i>Slika 2: Delež uporabnikov s težavami z alkoholom in z nedovoljenimi drogami glede na fazo zdravljenja</i>	18
<i>Slika 2: Higijenske navade uporabnikov v %</i>	19

KAZALO PREGLEDNIC

<i>Preglednica 1: Povezava ciljev programa s skupaj določenimi cilji za evalviranje</i>	12
<i>Preglednica 2: Dodatni cilji programa</i>	13
<i>Preglednica 3: Povezava aktualnih ciljev programa s cilji programa, ki jih je program prijavil ob razpisu ter cilji, potrjenimi v verifikacijskem poročilu</i>	13
<i>Preglednica 4: Število vprašalnikov, vključenih v analizo</i>	15
<i>Preglednica 5: Uspešnost programa glede na skupne cilje programov</i>	15
<i>Preglednica 6: Zadovoljstvo uporabnikov s programom</i>	17
<i>Preglednica 7: Urejanje statusa</i>	17
<i>Preglednica 8: Zdravstveno stanje uporabnikov</i>	18
<i>Preglednica 9: Pogostost uživanja substanc</i>	18
<i>Preglednica 10: Opisne statistike za higijenske navade</i>	19
<i>Preglednica 11: Zaupanje med uporabniki in zaposlenimi – evalvacija/izstop</i>	20
<i>Preglednica 12: Pridobivanje delovnih navad</i>	20
<i>Preglednica 13: Zadovoljstvo z aktivnostmi in pogostost obiskovanja programa</i>	21
<i>Preglednica 14: Informacije o programu</i>	21
<i>Preglednica 15: Informacije o programu</i>	21
<i>Preglednica 16: Učinkovitost rabe programskih virov</i>	24
<i>Preglednica 17: Financiranje programa</i>	25
<i>Preglednica 18: Primernost kadrov, ki delajo neposredno z uporabniki</i>	25
<i>Preglednica 19: Postopki</i>	26

1 UVOD

Tretji cilj Resolucije o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (Ur.l. RS, št. 39/2013) se nanaša na izboljševanje kakovosti storitev in programov ter drugih oblik pomoči s povečanjem učinkovitosti upravljanja in vodenja izvajalskih organizacij, povečanjem njihove avtonomije ter upravljanjem kakovosti in zagotavljanjem večjega vpliva uporabnikov in predstavnikov uporabnikov na načrtovanje in izvajanje storitev. Za doseganje tega cilja Resolucija med drugim predvideva:

- povečanje učinkovitosti vodenja in upravljanja izvajalskih organizacij, s povečanjem avtonomije izvajalcev in učinkovitejšim nadzorom doseganja ciljev s strani ustanoviteljev.
- Spremljanje učinkovitosti in kakovosti dela in reorganizacija izvajalskih mrež na področju socialnega varstva.
- Zagotavljanje večje učinkovitosti in kakovosti dela izvajalskih organizacij, z uvajanjem certificiranih sistemov razvoja, upravljanja in spremljanja kakovosti in z uporabo merljivih kazalcev učinkovitosti, ki jih izvajalci opredeljujejo v svojih strateških dokumentih.
- Spodbujanje ocenjevanja koristnosti vključenosti v programe in storitve za uporabnike – naravnost na rezultate/koristi za uporabnike.

Vse naštetu predstavlja podlago za spremljanje in evalviranje javnih socialnovarstvenih programov (dalje JSVP).

Predmet evalvacije

Predmet evalvacije je delovanje JSVP Zavetišče za brezdomce "Želva", ki ga je izvajalo Društvo za pomoč in samopomoč Želva, za obdobje od 1. 1. 2015 – 31. 12. 2015 iz skupine nizkopražnih programov namenjenih uporabnikom prepovedanih drog (dalje NPP), ki jih Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (dalje MDDSZ) financira za večletno obdobje v okviru skupine z imenom Mreža programov na področju zasvojenosti, ki so namenjeni uporabnikom prepovedanih drog in osebam, ki so se znašle v socialnih stiskah zaradi alkoholizma ali drugih oblik zasvojenosti (motnje hranjenja, igre na srečo ipd.). Gre za programe, ki vključujejo preprečevanje tveganj in težav v zvezi z uživanjem drog in drugimi zasvojenostmi, zmanjšanje socialne škode, ki jo povzroča uživanje drog ter zmanjšanje števila zasvojenih; programi se odvijajo v dnevni centrih, terapevtskih skupnostih, komunah ali pisarnah za svetovanje in informiranje (MDDSZ 2016-1).

Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006-2010 (Ur.l. RS, št. 39/2006) NPP umešča v mrežo JSVP. JSVP so dopolnilo k socialnovarstvenim storitvam in so namenjeni preprečevanju in reševanju socialnih stisk posameznih ranljivih skupin prebivalstva (in v določenih primerih vzdrževanju sprejemljivega socialnega stanja posameznikov, pri katerih ne moremo pričakovati rešitve težav). Za njihovo izvajanje niso predpisani tehnični, kadrovski in vsebinski standardi. Programi se izvajajo na podlagi verifikacije ali smernic, ki so objavljene v javnih razpisih za njihovo (so)financiranje in se oblikujejo tako, da upoštevajo značilnosti in potrebe posamezne ciljne skupine uporabnikov ter izhajajo iz posebnosti okolja in območja, v katerem se izvajajo. Mreže programov se

oblikujejo za posamezna področja oziroma posamezne ciljne skupine, kot je področje zasvojenosti.

S postopkom verifikacije programov so na MDDSZ začeli leta 2007, kar je tudi pogoj za vključevanje v mrežo JSVP. Programi, ki želijo biti vključeni v sofinanciranje za daljše časovno obdobje, morajo pridobiti verifikacijo programa pred prijavo na javni razpis (MDDSZ 2014-1).

Zaradi številnih novih potreb in spremenjene socialne problematike, MDDSZ torej s politiko stabilnega sofinanciranja omogoča delovanje NPP, ki jih razvijajo nevladne organizacije. Ti programi so se začeli v Slovenji razvijati v devetdesetih letih, danes pa je njihova mreža široko razširjena po državi (MDDSZ 2016-2).

Nizkopražni programi so namenjeni zmanjševanju škode, ki jo povzroča uživanje drog. Cilj programov je izboljšanje zdravstvenega stanja zasvojenih, zmanjšanje psihičnih in socialnih stisk, zmanjšanje števila smrtnih primerov, pa tudi družbenih problemov z odprtimi scenami drog (Auer, 2001). Sociološko-ekonomski izraz je zmanjševanje škode (*harm reduction*), pri delu z zasvojenimi pa je ustaljen tudi izraz nizkopražni programi. Cilj je pomoč človeku v njegovih psihosocialnih in zdravstvenih težavah, ki jih trenutno ni mogoče ozdraviti in socialno urediti, da propadajoči bolnik ohrani človeško dostojanstvo, kolikor je možno v danih razmerah. Pogoj za oskrbo je sprejemanje zasvojenca kot človeka, in sicer takšnega, kakršen je. Oskrbo potrebujejo zasvojeni in bolniki s kroničnimi omamnimi motnjami v pozni razvojni stopnji bolezni, če poskusi urejanja niso uspeli in če v danih razmerah ni mogoča vključitev v primerno obliko terapije. Socialno oskrbo opravljajo posamezni ljudje, civilne in javne ustanove, ki nudijo hrano, obleko, stanovanje, higieno in druge potrebščine za vsakdanje življenje zasvojenca, pa tudi človeško oporo in druženje (Ramovš, 2010).

Obravnavani program je specifičen, saj omogoča prenočitve uporabnikom, gre pa za zavetišče za brezdomne uživalce drog, ki je namenjeno:

- vsem osebam, ki so ostali brez bivališča ali so že prej živeli »na ulici«, v razpadajočih praznih objektih, v zapuščenih avtomobilih. Vsi imajo le fiktivno bivališče, kjer pa ne morejo bivati (stalen naslov, kjer že več let ne bivajo ali fiktivna prijava na CSD);
- uporabnikom ostalih programov obravnavanega društva, ki so ostali brez bivališča ali so že prej živeli »na ulici«, v razpadajočih praznih objektih, pri prijateljih... Vsi ti imajo že daljši čas le fiktivno bivališče, kjer pa ne morejo bivati ali pa le stalno prijavo na CSD;
- uporabnikom nedovoljenih drog, ki so začasno ostali brez bivališča;
- vsem, ki jih k njim napoti krizni intervencijski center, ki deluje v sklopu CSD za osem centrov v regiji (krizne namestitve) (Želva 2016).

Vrsta in obseg evalvacije

JSVP evalviramo v obdobju, ko že nekaj let stabilno deluje in zato gre za vmesno evalvacijo zrelega delovanja programa (Mesec 2007: 147). Opredelimo jo lahko kot formativno evalvacijo, ki ima namen opozarjanja na morebitne pomanjkljivosti v delovanju programa ter priporočil za izboljšanje delovanja.

Različni modeli kakovosti in enotni postopek evalviranja JSVP

Organizacije, ki izvajajo JSVP, se srečujejo z različnimi modeli kakovosti: javni zavodi predvsem z modelom E-Qalin, nevladne organizacije pa predvsem s Standardom kakovosti NVO. Oba modela sta usmerjena na kakovost celotne organizacije in sta, kot vsi standardi kakovosti, usmerjena na vire, procese dela v organizacijah in njihove cilje oz. izide.

Z enotnim modelom evalvacije JSVP pa proučujemo program. Kljub temu je med omenjenimi modeli kar nekaj povezav. V vseh omenjenih modelih namreč obravnavamo vire, postopke, procese in izide.

Pri modelu evalvacije vrednotimo:

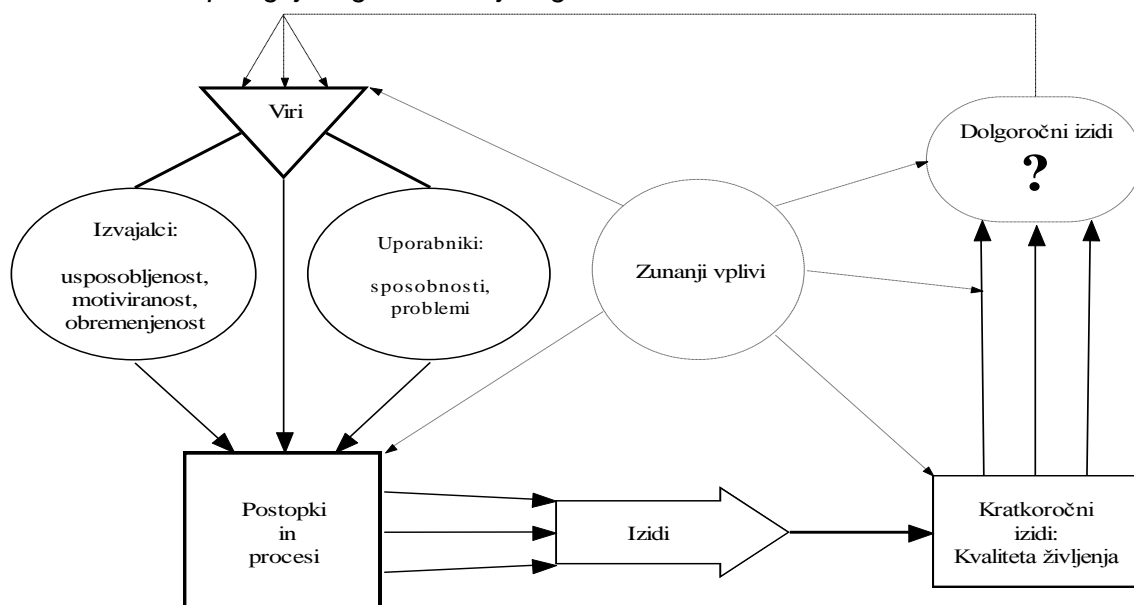
- vire, potrebne za izvajanje programa (kadrovski, finančni, prostorski),
- postopke dela (za kar smo izdelali poseben šifrant),
- te postopke lahko združimo v procese (delo z uporabnikom, delo za uporabnika in organizacijsko delo) in
- izide programa, ki jih merimo preko različnih kriterijev.

Programi, ki so vključeni v model evalvacije, lahko svoje delo na evalvaciji in rezultate evalvacij smiselno uporabijo pri morebitni uporabi različnih modelov kakovosti.

Model evalvacije in metodološka pojasnila

Model, ki smo ga razvili za potrebe evalviranja socialnovarstvenih programov, temelji na Yatesovem (Yates 1999) CPPOA modelu evalviranja (*cost – procedure – process – outcome analysis*), ki se osredotoča na vire programa, postopke, procese in izide programa ter ovrednoti povezave med njimi. Model shematično prikazuje slika 1. Natančneje pa je opisan v knjigi Evalvacija programov v socialnem varstvu: model in postopek izvedbe (Rode in drugi 2006).

Slika 1: Shema prilagojenega evalvacijskega modela

Vir: Yates 1999 v Rode in drugi 2006: 62

Da smo lahko začeli z izvajanjem evalvacij na način, kot je opisan v modelu, je bilo potrebno najprej zagotoviti enotno zbiranje podatkov o virih (materialnih, kadrovskih, prostorskih – to je načeloma zagotovljeno že z enotnim formatom letnih poročil, ki jih programi oddajajo svojemu financerju – MDDSZ), postopkih (v ta namen smo za potrebe modela evalvacije JSVP razvili posebno bazo za beleženje in spremljanje dela – glej Žiberna 2014¹) in izidih programa, ki jih merimo s pomočjo različnih, v ta namen oblikovanih merskih instrumentov (vprašalniki, dokumentacije, zbirniki).

Razvili smo tipologijo programov, ki naj bi jih evalvirali in skupine programov umestili v to tipologijo. Tipologijo sestavljata dve dimenziji: trajanje programa (trenutni oz. prehodni programi vs. vzdrževalni oz. trajni programi) in kontinuum med preprečevanjem (preventivni programi) in popravljanjem (terapevtski oz. kurativni). Programe smo najprej razvrstili glede na trajanje vključenosti uporabnikov v program (prehodni programi vs. vzdrževalni programi). Od tega je odvisno, kako ti programi vplivajo na življenje uporabnikov (torej ali dejansko lahko npr. vplivajo na izboljšanje kakovosti življenja uporabnikov; ali lahko to merimo (če so uporabniki v program vključeni dlje časa, lahko razvijemo merske instrumente, s katerimi bomo zaznali te spremembe) in seveda, ali so naravnani preventivno (npr. informativna dejavnost) ali kurativno (terapevtsko delo s predstavniki ranljivih skupin). Od umestitve v tip programa je bilo odvisno, kakšne merske instrumente za merjenje izidov programov smo morali razviti.

Tipologija nam torej omogoča, da opišemo različne oblike dela v programih, s tem pa posredno ugotovimo, kakšne učinke lahko od njih pričakujemo.

Nato smo ugotavljali, kateri so tisti skupni cilji, ki bi jih posamezne skupine programov morale zadovoljevati, da bi izpolnile svoje »poslanstvo«. Pri vzpostavljanju enotnega modela evalviranja socialnovarstvenih programov smo sledili trem skupinam skupnih ciljev. Prve smo imenovali splošni, ki jih lahko uporabimo pri vseh programih, in so zapisani v nacionalnih in nadnacionalnih strateških dokumentih; drugi so posebni skupni cilji ki jih opredeljujejo v skladu s spoznanji stroke glede problemov, s katerimi se spopadajo določene vrste programov; tretje pa smo imenovali specifični in so lastni vsakemu programu posebej. Pomembno je, da nabor skupnih ciljev določajo skupaj vsi deležniki (financerji programov, izvajalci programov in uporabniki programov).

Evalvacije smo se lotili po načelih dialoga (dialoška evalvacija), kar pomeni, da program evalvirata vsaj dva evalvatorja, ki med seboj primerjata in usklajujeta ocene. Pri tem smo vzpostavili tudi dialog med samimi izvajalci. Smiselno je, da se hkrati evalvirata vsaj dva sorodna programa hkrati (če je to mogoče), kar omogoča razvrščanje in medsebojno primerjanje programov po posameznih skupnih ciljih in postavkah. Žal v obravnavanem primeru to ni izvedljivo.

Postopki in skupni cilji v enotnem modelu evalvacije morajo biti čim bolj standardizirani, s čimer dosežemo uporabnost, izvedljivost, primernost, natančnost, primerljivost in seveda ponovljivost. Da bi evalvacije čim bolj zadovoljile te kriterije, mora sistem evalvacije zagotoviti stalno spremljanje. Evalvacija omogoča pregled nad kakovostjo programov, odločanje o

¹ V vmesnem času smo razvili sodobnejšo spletno različico baze za beleženje in spremljanje dela EVAPRO® (Žiberna 2016 - 5. izd.).

potrebem obsegu posameznih vrst programov, hkrati pa je to priložnost za same izvajalce, da ugotovijo, kakšna je kakovost njihovih programov in kako jo lahko izboljšajo (Rode in drugi 2006).

V letu 2009 smo začeli z izvajanjem evalvacij programov. V evalvacije se vključujejo tisti programi, ki jih za pet-letno obdobje sofinancira MDDSZ in imajo verifikacijo Socialne zbornice Slovenije (v nadaljevanju SZS).

Evalvatorji smo v ta namen skupaj z izvajalci programov v preteklih letih oblikovali vrsto merskih instrumentov (vprašalnikov), s katerimi merimo kakovost izvajanja programov za uporabnike. Nekatere vprašalnike uporabniki izpolnjujejo ob vstopu v program (vprašalnik za uporabnike ob vstopu), druge ob izstopu oz. ob zaključku evalvacijskega obdobja (vprašalnik za uporabnike ob izstopu oz. ob evalvaciji). Posebej za potrebe evalvacije smo pripravili »Zbirnik podatkov o programu za pripravo evalvacijskega poročila za skupino programov na področju preprečevanja zasvojenosti, ki so namenjeni uporabnikom prepovedanih drog« - obrazec, v katerega izvajalci programov vpišejo ključne informacije o programu.

Kriteriji evalvacije in njihova definicija (s specifičnimi dimenzijami):

- Ustreznost ciljev za reševanje problemov posameznih skupin: ustreznost ciljev se preverja že ob verifikaciji programov in ob razpisu; evalvatorji preverimo, ali izvajalci sledijo tem ciljem, katere cilje in zakaj so jih spremenili; preverimo ustreznost formulacije ciljev, kar bi sicer moral biti že del verifikacije. Dimenzije, ki jih ocenjujemo znotraj tega kriterija, so: primernost formulacije ciljev, sledljivost ciljev (verifikacija, razpis, poročilo), ustreznost ciljev glede na tip programa. Ugotovitve podajamo opisno.
- Uspešnost programa ocenjujemo preko doseganja skupnih ciljev, ki smo jih določili za posamezno skupino programov. Podatke za oceno po posameznih ciljnih pridobivamo iz vprašalnikov za uporabnike in dokumentacije, ki jo izpolnjujejo izvajalci programov. V prilogi splošnega dela poročila je ocenjevalni list, iz katerega so razvidni kazalniki za merjenje doseganja posameznega cilja. Posamezne dimenzije tega kriterija ocenjujemo numerično.
- Učinkovitost programa ocenjujemo na podlagi naslednjih dimenzij: primernost sredstev glede na število uporabnikov; primernost razmerja med deležem dela neposredno z uporabniki in vsega dela v programu. Podajamo številčne ocene.
- Oceno tveganja za izvedbo programa podajamo glede na naslednje dimenzije: tveganja z vidika financiranja programa, z vidika zagotavljanja primerne kadra za izvajanje programa, z vidika ustreznosti programa za vključene uporabnike, z vidika zagotavljanja ustreznih prostorov za izvedbo programa in drugih dejavnikov tveganja. Za nekatere dimenzije podajamo opisne ocene, za večino pa številčne.
- Oceno trajnosti programa podajamo glede na naslednje dimenzije: delež povratnikov in razlogi, delež uporabnikov iz drugih programov in razlogi, delež uporabnikov, ki obiskujejo poleg obravnavanega programa še vsaj en drug JSVP, število let delovanja programa ter dostopnost programa. Ocene podajamo opisno.

Metodološka pojasnila glede obdelave podatkov

Od izvajalcev obravnavanega programa smo prejeli **59 vprašalnikov** in dokumentacij, od tega smo jih **v analizo vključili vseh 59**.

Vse neustrezne ali dvomljive podatke smo pri izvajalcih programov dodatno preverili in jih prosili za dopolnitve ali pojasnila. Za verodostojnost (pravilnost in natančnost) vseh podatkov, ki so jih poslali izvajalci JSVP, odgovarjajo izvajalci. Enako velja za korektnost in nepristranskost izpolnjevanja vseh vprašalnikov, dokumentacij in zbirnikov.

Pri statistični obdelavi podatkov smo uporabljali Microsoft Excel in IBM SPSS Statistics.

Za izračun statističnih značilnosti smo uporabili sledeče teste:

- t-test za dva odvisna vzorca, kjer je spremenljivka nominalnega tipa, ki se porazdeljuje normalno (pri izračunu upoštevamo tiste enote analize, za katere imamo podatek ob vstopu in ob evalvaciji/izstopu);
- Wilcoxonov test, kjer je ena spremenljivka nominalnega tipa, ki se porazdeljuje asimetrično (pri izračunu upoštevamo tiste enote analize, za katere imamo podatek ob vstopu in ob evalvaciji/izstopu);
- McNemar test, kjer sta obe spremenljivki nominalnega tipa (pri izračunu upoštevamo tiste enote analize, za katere imamo podatek ob vstopu in ob evalvaciji/izstopu).

Nekatere ugotovitve podajamo v obliki ocen, druge, kjer kvantitativno ocenjevanje ni smiselno, pa podajamo opisno. Za ocenjevanje uporabljamo lestvico od 0 (popolnoma neustrezno) do 6 (popolnoma ustrezno). Oznaka n.p. pomeni, da iz organizacije o danem vidiku nismo dobili podatka in oznaka n.o., da vidika ne ocenjujemo, ker ocena ni relevantna za dani program oz. program ocenjujemo zgolj opisno.

Pri posameznih dimenzijah kriterijev, ki jih ocenjujemo številčno, podajamo tudi vsote, deleže, koeficiente, ki nam služijo kot osnova za ocenjevanje. Ocenjevalni listi za JSVP so priloženi na koncu splošnega dela poročila.

Na koncu poročila podajamo ključne ugotovitve in predloge za delovanje obravnavanega programa.

2 USTREZNOST CILJEV ZA REŠEVANJE PROBLEMOV POSAMEZNIH SKUPIN UPORABNIKOV

Ugotovitve v tem poglavju prikazujemo v dveh točkah. V prvi so podane osnovne informacije o ciljnih programa. V Preglednici 1 prikazujemo, kako so cilji obravnavanega programa povezani s cilji, ki smo jih določili na ravni skupine programov. Cilje na ravni skupine nizkopražnih programov namenjenih brezdomnim uporabnikom prepovedanih drog smo skupaj z izvajalci programov omenjenega področja in predstavniki MDDSZ prenovili v letu 2012, končno verzijo pa je potrdil tudi naročnik (MDDSZ). V Preglednici 2 prikazujemo dodatne cilje programa, ki ne sodijo med skupne cilje, so pa pomemben del delovanja posameznega programa. V Preglednici 3. predstavljamo primerjavo med aktualnimi cilji programa in cilji, ki so jih navedli ob razpisu ter cilji, ki jih je ob verifikaciji preverila Socialna zbornica Slovenije.

V drugi točki podajamo ugotovitve glede ustreznosti ciljev programa za reševanje problemov posameznih skupin uporabnikov po naslednjih dimenzijah: primernost formulacije ciljev, sledljivost ciljev (verifikacija, razpis, poročilo), ustreznost ciljev glede na tip programa. Ugotovitve podajamo opisno.

2.1 Povezava ciljev programov s skupnimi cilji za evalviranje ter dodatni cilji

V Preglednici 1 prikazujemo, kako so cilji obravnavanega programa povezani s cilji, ki smo jih določili na ravni skupine programov.

Preglednica 1: Povezava ciljev programa s skupaj določenimi cilji za evalviranje

Skupni cilji, predvideni za nizkopražne programe namenjene brezdomnim uporabnikom prepovedanih drog	Da/Ne/Delno
Zadovoljstvo uporabnika	da
Ureditev statusa, dokumentov (urejeno zdravstveno zavarovanje, urejeno stalno prebivališče, urejenost osebnih dokumentov, zaposlitev, pridobitev izobrazbe)	da
Izboljšanje (vzdrževanje) zdravstvenega stanja (zmanjševanje vnosa alkohola, pridobitev prehrabnih in higienskih navad)	da
Zaupanje med uporabniki in zaposlenimi	da
Informiranost uporabnika	da
Pridobitev delovnih navad (vključenost v programe zaposlovanja: javna dela, apz, delovna rehabilitacija)	da
Kvalitetno preživljanje časa uporabnika (vključenost uporabnika v aktivnosti)	da
Prepoznavnost programa v lokalnem okolju, promocija, destigmatizacija (pozitivna javna podoba, prepoznavnost programa s strani uporabnikov (ciljne populacije in zainteresirane javnosti), povezava z lokalno skupnostjo)	da
Sodelovanje prostovoljcev	da
Dostopnost do storitev	da

Aktualni cilji obravnavanega programa se pokrivajo s cilji, ki smo jih določili na ravni skupine nizkopražnih programov namenjenih brezdomnim uporabnikom prepovedanih drog v letu 2012.

V Preglednici 2 prikazujemo dodatne cilje programa, ki ne sodijo med skupne cilje, so pa pomemben del delovanja posameznega programa.

Preglednica 2: Dodatni cilji programa

Dodatni cilji
/

Izvajalci programa niso navedli nobenih dodatnih ciljev, ki ne sodijo v nabor ciljev, ki smo jih določili na ravni skupine nizkopražnih programov namenjenih brezdomnim uporabnikom prepovedanih drog v letu 2012.

V Preglednici 3 predstavljamo primerjavo med aktualnimi cilji programa in cilji, ki so jih navedli ob razpisu ter cilji, ki jih je ob verifikaciji preverila Socialna zbornica Slovenije.

Preglednica 3: Povezava aktualnih ciljev programa s cilji programa, ki jih je program prijavil ob razpisu ter cilji, potrjenimi v verifikacijskem poročilu

Aktualni cilji programa	Cilji programa, ki jih je program prijavil ob razpisu	Mnenje o ciljih programa, zapisano v verifikacijskem poročilu SZS
zadovoljstvo uporabnika	delno	delno
ureditev statusa, dokumentov (urejeno zdravstveno zavarovanje, urejeno stalno prebivališče, urejenost osebnih dokumentov, zaposlitev, pridobitev izobrazbe)	delno	delno
izboljšanje (vzdrževanje) zdravstvenega stanja (zmanjševanje vnosa alkohola, pridobitev prehrabnih in higienskih navad)	delno	delno
zaupanje med uporabniki in zaposlenimi	delno	delno
informiranost uporabnika	delno	delno
pridobitev delovnih navad (vključenost v programe zaposlovanja: javna dela, APZ, delovna rehabilitacija)	delno	delno
kvalitetno preživljanje časa uporabnika (vključenost uporabnika v aktivnosti)	delno	delno
prepoznavnost programa v lokalnem okolju, promocija, destigmatizacija (pozitivna javna podoba, prepoznavnost programa s strani uporabnikov (ciljne populacije in zainteresirane javnosti), povezava z lokalno skupnostjo)	delno	delno
sodelovanje prostovoljcev	ne	ne
dostopnost do storitev	ne	ne

2.2 Ustreznost ciljev za reševanje problemov

Primernost formulacije ciljev:

Vsi cilji programa so ustrezno definirani.

Sledljivost ciljev (verifikacija, razpis, poročilo):

Cilji programa iz verifikacijskega poročila so enaki ciljem iz razpisa ter posredno aktualnim ciljem, ki so zdaj bolj definirani in bolj specificirani. Izjema sta cilja sodelovanje prostovoljcev in prepoznavnost programa v lokalnem okolju, promocija, destigmatizacija (pozitivna javna podoba, prepoznavnost programa s strani uporabnikov (ciljne populacije in zainteresirane javnosti), povezava z lokalno skupnostjo), ki so jih dodali pred nekaj leti, saj zadnja leta izvajajo veliko skupnih akcij ter projektov v lokalni skupnosti (javna kuhinja, projekt viškov hrane, pomoč starejšim občanom,...), v katere se, kot prostovoljci aktivno vključujejo tudi uporabniki programa.

Ustreznost ciljev glede na tip programa:

Cilji so ustrezni glede na tip programa in vključeno populacijo programa.

3 USPEŠNOST PROGRAMA

V nizkopražnih programih namenjenih brezdomnim uporabnikom prepovedanih drog merimo doseganje posameznih skupnih ciljev z naslednjimi vprašalniki: Vprašalnik za uporabnike ob vstopu v program, Vprašalnik za uporabnike ob evalvaciji oziroma izstopu iz programa in Dokumentacija za uporabnike². V letu 2012 smo celoten sistem ciljev in vprašalnikov, ki merijo uspešnost programa temeljito preoblikovali. Doseganje ciljev pa merimo tudi preko podatkov iz Zbirnika podatkov o programu za pripravo evalvacijskega poročila za skupino programov na področju preprečevanja zasvojenosti, ki so namenjeni uporabnikom prepovedanih drog, ki so nam jih posredovali izvajalci.

Obravnavani program je oddal 59 izpolnjenih vprašalnikov (od tega 22 vprašalnikov ob vstopu v program, 14 vprašalnikov ob evalvaciji/izstopu in 23 dokumentacij za uporabnike). V program je bilo v obravnavanem obdobju vključenih 69 rednih različnih uporabnikov.

V analizo smo zajeli vse prejete vprašalnike za uporabnike (100 %), kar prikazujemo v Preglednici 4.

Preglednica 4: Število vprašalnikov, vključenih v analizo

Vstop	22
Evalvacija/izstop	14
Dokumentacija za uporabnike	23
Skupaj za analizo uporabljenih vprašalnikov	59

V analizo smo vključili vse razpoložljive podatke, ki so jih poslali izvajalci. Podatke smo prikazali ne glede na to, ali je posamezni cilji za ocenjevanje v skladu s cilji programa. V spodnji preglednici pa ocenjujemo le relevantne cilje za program. Za vsak cilj podajamo številčno oceno in pod preglednico še analizo podatkov, kjer so podrobneje razvidni posamezni elementi ocenjevanja doseganja posameznega cilja (Preglednica 5).

Preglednica 5: Uspešnost programa glede na skupne cilje programov

Skupni cilji	Ocena
zadovoljstvo uporabnika	4
ureditev statusa, dokumentov (urejeno zdravstveno zavarovanje, urejeno stalno prebivališče, urejenost osebnih dokumentov, zaposlitev, pridobitev izobrazbe)	3
izboljšanje (vzdrževanje) zdravstvenega stanja (zmanjševanje vnosa alkohola, pridobitev prehrabnih in higienskih navad)	4
zaupanje med uporabniki in zaposlenimi	4
informiranost uporabnika	6
pridobitev delovnih navad (vključenost v programe zaposlovanja: javna dela, APZ, delovna rehabilitacija)	1
kvalitetno preživljanje časa uporabnika (vključenost uporabnika v aktivnosti)	5
prepoznavnost programa v lokalnem okolju, promocija, destigmatizacija ((pozitivna javna podoba, prepoznavnost programa s strani uporabnikov (ciljne populacije in	2

² Izvajalci SVP so dobili navodilo, naj na IRSSV posredujejo vprašalnike tistih uporabnikov, ki so obiskovali program v obdobju od 1. 1. do 31. 12. 2015, pri tem je bilo dogovorjeno, da jim ni treba pošiljati Dokumentacije o programu, saj potrebne podatke vsebujejo že Zbirniki podatkov o programu.

Skupni cilji	Ocena
zainteresirane javnosti), povezava z lokalno skupnostjo))	
sodelovanje prostovoljcev	6
dostopnost do storitev	6

3.1 Analiza vprašalnikov

Omejitve pri analizi vprašalnikov:

- skupno število odgovorov ni vedno enako številu vprašalnikov, saj vsi anketiranci niso vedno odgovarjali na vsa vprašanja;
- v analizo smo vključili različne vprašalnike, ki smo jih v času od uvedbe spreminjali in dopolnjevali, zato nismo vseh vprašanj zajeli pri vseh tipih vprašalnikov.
- nekateri vprašalniki so pomanjkljivo izpolnjeni; kljub temu da so imeli uporabniki povsod možnost označiti odgovor 98 (ne vem) in 99 (ne morem odgovoriti), na nekatera vprašanja niso odgovorili, večinoma pa nismo mogli razbrati, ali je uporabnik vprašanje spregledal ali se določeno vprašanje uporabniku ni zdelo relevantno ali pa morda na vprašanje ni znal odgovoriti;
- pri predstavitvi opisnih statistik uporabljamo izračunana povprečja na vseh enotah; kjer imamo izračune t-testa za dva odvisna vzorca (pri spremenljivkah z normalno porazdelitvijo) ali Wilcoxonov test (pri spremenljivkah, kjer porazdelitev ni normalna), je potrebno upoštevati, da smo pri izračunu upoštevali zgolj enote, za katere imamo identične šifre tako ob vstopu v program kot ob evalvaciji/izstopu iz programa, kar pomeni, da je skupno število enot lahko manjše, nekoliko pa se spremenijo tudi povprečja za zgolj te enote. Povprečij, izračunanih na manjšem številu enot, v poročilu ne predstavljamo.

Pojasnila pri interpretacijah rezultatov:

- pri interpretacijah rezultatov prikazujemo deleže (v odstotkih) ali povprečne vrednosti. Pri primerjavi med vstopom in evalvacijo/izstopom so deleži ali povprečne vrednosti lahko predstavljeni v oklepajih (npr. 4,20 oz. 4,30), prva številka vedno pomeni delež ali povprečno vrednost ob vstopu v program, druga številka pa ob evalvaciji/izstopu iz programa;
- pri ocenjevanju upoštevamo statistično značilne razlike pri vsaj 5-odstotni stopnji značilnosti.

Cilj 1: Zadovoljstvo uporabnika

Cilj zadovoljstvo uporabnika smo preverjali s pomočjo izpolnjenih vprašalnikov uporabnikov ob evalvaciji oziroma izstopu iz programa.

Uporabniki so ocenjevali delovni čas programa ter odnose z zaposlenimi in ostalimi na lestvici od 1 do 5 (1-sploh se ne strinjam, 2-se ne strinjam, 3-se niti ne strinjam niti strinjam, 4-se strinjam, 5-se popolnoma strinjam).

Preglednica 6: Zadovoljstvo uporabnikov s programom

	N	MIN	MAX	AS	SD
Odnos, ki ga imajo zaposleni do mene	14	3	4	3,8	0,4
Odnos, ki ga imajo ostali uporabniki do mene	14	3	4	3,8	0,4
Urnik (delovni čas) programa	13	3	4	3,9	0,3
Zadovoljstvo uporabnikov*	13	3	4	3,9	0,3

*Indeks zadovoljstvo uporabnikov je sestavljena spremenljivka zgornjih treh indikatorjev.

Uporabniki so odnos zaposlenih ocenili s povprečno oceno 3,8, prav tako pa je ocena odnosa z ostalimi uporabniki znašala 3,8. Urnik programa so uporabniki ocenili s povprečno oceno 3,9.

Ugotavljamo, da povprečna ocena zadovoljstva uporabnikov znaša 3,9.

Cilj 2: Ureditev statusa

Cilj ureditev statusa smo preverjali v dokumentaciji za uporabnike, ki so jo izpolnjevali strokovni delavci v programu.

Preglednica 7: Urejanje statusa

	Vstop (n=23)	
	Frekvenca	Odstotek (%)
Zdravstveno zavarovanje	23	100,0
Pokojninsko in invalidsko zavarovanje	13	56,5
Osebni dokumenti	23	100,0
Stalno prebivališče	23	100,0
Plačano delo*	2	8,7
Brezposelnost	19	82,6
Šolanje	0	0
Upokojitev	1	4,3
Delovno nezmožen	1	4,3

*En uporabnik je opravljal priložnostno plačano delo.

Ugotavljamo, da so imeli vsi uporabniki ob vstopu urejeno zdravstveno zavarovanje (100,0 %), osebne dokumente (100,0 %) in stalno prebivališče (100,0 %). Izmed teh je imelo 13 uporabnikov (56,5 %) urejeno pokojninsko in invalidsko zavarovanje. Največ uporabnikov je bilo ob vstopu v program brezposelnih (82,6 %), dva uporabnika sta opravljala plačano delo (8,7 %), en uporabnik je bil delovno nezmožen (4,3 %), en uporabnik pa je bil upokojen (4,3 %).

Strokovni delavci niso zabeležili morebitnih sprememb glede urejenosti statusa (dokumentacije) uporabnikov v času vključenosti v program, zato predvidevamo, da je ob evalvaciji/izstopu iz programa ocena urejenosti statusa enaka kot pri vstopu.

Cilj 3: Izboljšanje (vzdrževanje) zdravstvenega stanja

Cilj izboljšanja oz. vzdrževanja zdravstvenega stanja smo preverjali v dokumentaciji za uporabnike, ki so jo izpolnjevali strokovni delavci v programu. Ocena se nanaša na težave uporabnikov, zmanjševanje vnosa alkohola ter pridobivanje prehranskih in higienskih navad.

Preglednica 8: Zdravstveno stanje uporabnikov

	Vstop					Izstop				
	N	MIN	MAX	AS	SD	N	MIN	MAX	AS	S D
Telesno zdravstveno stanje	9	2	4	3,6	0,7	8	3	4	3,8	0,5
Psihično zdravstveno stanje	9	2	4	3,2	0,7	8	3	4	3,8	0,5

Za izračun statistične značilnosti smo uporabili Wilcoxonov test. Izračun smo opravili na enotah, za katere imamo podatek ob vstopu in izstopu iz programa.

Povprečna (samo)ocena telesnega zdravstvenega stanja uporabnikov je ob vstopu znašala 3,6, ob izstopu pa 3,8. Povprečna (samo)ocena psihičnega zdravstvenega stanja uporabnikov je ob vstopu znašala 3,2, ob izstopu pa 3,8.

Razlika v povprečju ocene psihičnega zdravstvenega stanja je statistično različna, in sicer je bila ob izstopu višja kot ob vstopu ($p=0,046$), medtem ko statistično značilnih razlik pri oceni telesnega zdravstvenega stanja uporabnikov ni.

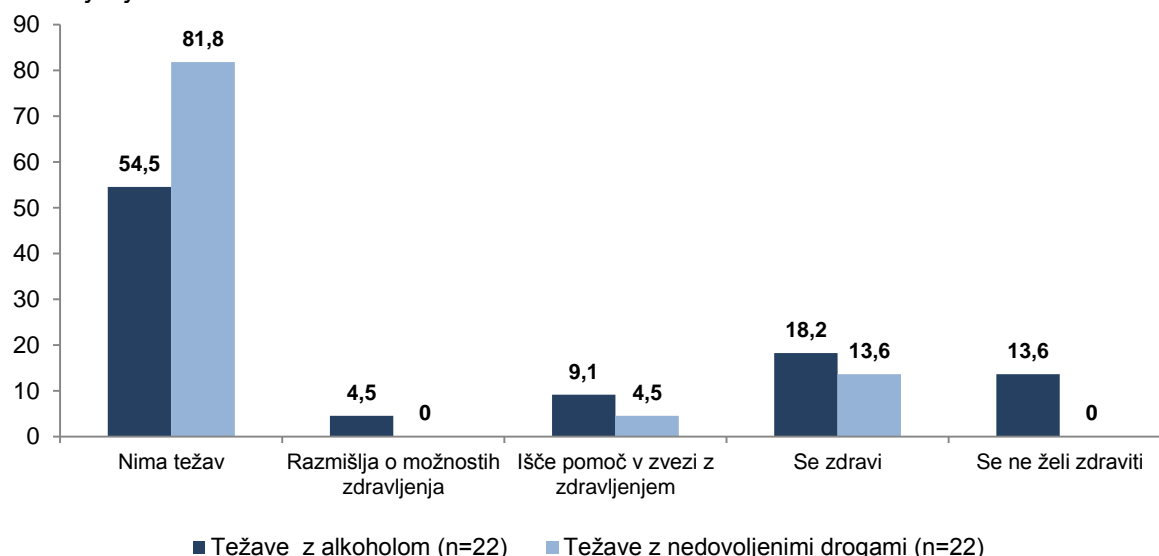
Preglednica 9: Pogostost uživanja substanc, $n=22$

	Ob vstopu		Ob izstopu		Signifikanca
	N	% Da	N	% Da	
Alkohol	22	27,3	12	21,4	1,000
Pomirjevala	22	18,2	12	50,0	1,000
Kanabis	22	0,0	12	21,4	1,000
Heroin	22	4,5	12	0,0	1,000
Kokain	22	0,0	12	0,0	/
Drugo (metadon, analgetik)	22	9,1	9	7,1	1,000

Za izračun statistične značilnosti smo uporabili McNemarjev test. Izračun smo opravili na enotah, za katere imamo podatek ob vstopu in ob evalvaciji/izstopu iz programa.

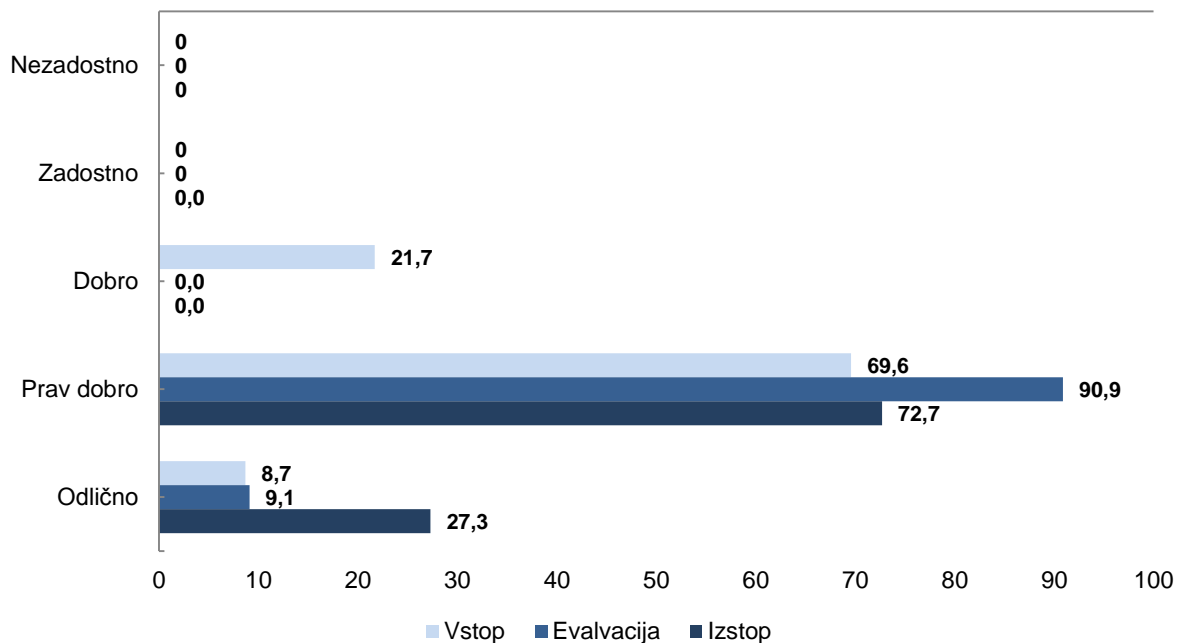
Ob izstopu iz programa se je znižal odstotek pitja alkohola (iz 27,3 % na 21,4 %), povečalo pa se je jemanje pomirjeval (iz 18,2 % na 50,0 %). Ob izstopu je več uporabnikov uživalo kanabis (21,4 %), medtem ko se je jemanje heroina ob izstopu izničilo. Nobena od navedenih razlik ni statistično značilna.

Slika 2: Delež uporabnikov s težavami z alkoholom in z nedovoljenimi drogami glede na fazo zdravljenja

Približno polovica uporabnikov ni imela težav z alkoholom (54,5 %), trije uporabniki so bili v fazi iskanja oziroma razmišljanja o možnostih zdravljenja (13,6 %), štiri uporabniki so se že zdravili (18,2 %), trije uporabniki pa se niso želeli zdraviti (13,6 %). Odstotek težav z nedovoljenimi drogami je bistveno manjši, in sicer velika večina uporabnikov sploh ni imelo težav z drogami (81,8 %), ostali pa so iskali pomoč v zvezi z zdravljenjem (4,5 %) oziroma so se že zdravili (13,6 %).

Slika 2: Higijenske navade uporabnikov v % (primerjava vstop, evalvacija, izstop), n=23

Ocena higijenskih navad uporabnikov je bila ob vstopu večinoma dobra (21,7 %) in prav dobra (69,6 %), ob evalvaciji prav dobra (90,9 %) in odlična (9,1 %), ob izstopu pa prav tako prav dobra (72,7 %) in odlična (27,3 %).

Preglednica 10: Opisne statistike za higijenske navade

	Vstop					Evalvacija					Izstop				
	N	MI N	MAX	AS	SD	N	MI N	MAX	AS	SD	N	MIN	MAX	AS	S D
Higijenske navade	23	3	5	3,9	0,5	22	4	5	4,1	0,3	11	4	5	4,3	0,5

Za izračun statistične značilnosti smo uporabili Wilcoxonov test. Izračun smo opravili na enotah, za katere imamo podatke ob vstopu, evalvaciji in izstopu iz programa.

Povprečna ocena higijenskih navad ob vstopu znaša 3,9, ob evalvaciji 4,1 in ob izstopu 4,3.

Razlike v povprečju ocene higijenskih navad so statistično značilne, in sicer je bila ob evalvaciji ocena višja kot ob vstopu ($p=0,014$), medtem ko razlike v oceni higijenskih navad ob izstopu v primerjavi z vstopom niso statistično značilne.

Cilj 4: Zaupanje med uporabniki in zaposlenimi

Cilj zaupanje med uporabniki in zaposlenimi smo preverjali s pomočjo izpolnjenih vprašalnikov uporabnikov ob evalvaciji oziroma izstopu iz programa.

Uporabniki so ocenjevali delovanje programa, sodelovanje pri oblikovanju programa in delo zaposlenih v programu na lestvici od 1 do 5 (1-sploh se ne strinjam, 2-se ne strinjam, 3-se niti ne strinjam niti strinjam, 4-se strinjam, 5-se popolnoma strinjam).

Preglednica 11: Zaupanje med uporabniki in zaposlenimi – evalvacija/izstop

	N	MIN	MAX	AS	SD
Sprejetost v programu	13	3	4	3,8	0,4
Zaupanje zaposlenim v programu	13	3	4	3,8	0,4
Izražanje svojega mnenja, predlogov	13	3	4	3,9	0,4
Upoštevanje mnenj, predlogov	13	3	4	3,8	0,4
Odnos uporabnikov in zaposlenih*	13	3	4	3,8	0,4

*Indeks odnos uporabnikov in zaposlenih je sestavljena spremenljivka zgornjih štirih indikatorjev.

Uporabniki v programu v največji meri lahko izražajo svoje mnenje in predloge (3,9), prav tako pa se v povprečju čutijo dobro sprejete (3,8), zaupajo zaposlenim v programu (3,8). Tudi njihovi predlogi in mnenja o programu so v povprečju dobro upoštevani (3,8).

Povprečna ocena odnosa uporabnikov in zaposlenih znaša 3,8.

Cilj 5: Informiranost uporabnika

Cilj informiranost o pravicah smo prav tako preverjali s pomočjo izpolnjenih vprašalnikov uporabnikov ob evalvaciji oziroma izstopu iz programa. Uporabniki so ocenjevali seznanjenost z njihovimi pravicami v okviru programa, informacije o tem pa naj bi dobili od zaposlenih.

Ugotavljamo, da so bili vsi uporabniki³ seznanjeni s pravicami, ki jih imajo v okviru programa ter tudi z ostalimi pravicami izven programa.

Cilj 6: Pridobivanje delovnih navad

Cilj pridobivanje delovnih navad smo preverjali v dokumentaciji za uporabnike, ki so jo izpolnjevali strokovni delavci v programu.

Preglednica 12: Pridobivanje delovnih navad (vključenost v programe zaposlovanja), n=20

	Frekvenca	Odstotek (%)
Javna dela	0	0
Zaposlitvena rehabilitacija	0	0
Družbeno koristno delo	0	0
Prostovoljsko delo	12	54,5

Več kot polovica uporabnikov (54,5 %) je v času programa opravljala prostovoljsko delo.

³ Vsi uporabniki, od katerih smo prejeli odgovore oz. izpolnjen dotičen del vprašalnika.

Cilj 7: Kvalitetno preživljanje prostega časa

Cilj kvalitetno preživljanje prostega časa smo prav tako preverjali s pomočjo izpolnjenih vprašalnikov uporabnikov ob evalvaciji oziroma izstopu iz programa.

Preglednica 13: Zadovoljstvo z aktivnostmi in pogostost obiskovanja programa

	N	MIN	MAX	AS	SD
Zadovoljstvo z aktivnostmi v programu	14	3	4	3,9	0,4
Pogostost obiskovanja programa	13	Vsak dan			

Vsi uporabniki¹ program obiskujejo vsak dan, zadovoljstvo z aktivnostmi v programu pa so ocenili s povprečno oceno 3,9.

Cilj 8: Prepoznavnost programa

Cilj prepoznavnost programa smo preverjali s pomočjo izpolnjenih vprašalnikov uporabnikov ob vstopu v program, dokumentacije za uporabnike, ki so jo izpolnjevali strokovni delavci v programu ter zbirnika podatkov o programu. Zanimalo nas je, kje so uporabniki dobili informacije o programu ter s kakšnim namenom program obiskujejo.

Preglednica 14: Informacije o programu (n=22)

	Frekvenca	Odstotek (%)
Na CSD	7	31,8
V šoli (šolska svetovalna služba, učitelji)	0	0
Na policiji	1	4,5
Iz medijev (TV, časopis,...)	0	0
Od svojcev, prijateljev, znancev	3	13,6
Pri zdravniku	1	4,5
Drugo*	11	50,0

*Občina, deložacija, Rdeči križ

Polovica uporabnikov je informacije o programu dobila preko drugih virov (50,0 %), približno tretjina na CSD (31,8 %), nekaj uporabnikov so v program pripeljali svojci oziroma prijatelji (13,6 %), po en uporabnik pa je za program izvedel na policiji (4,5 %) in pri zdravniku (4,5 %).

Preglednica 15: Informacije o programu (n=23)

	Uporabnik se je za vključitev odločil sam	Uporabnik se je za vključitev v program odločil na pobudo drugih
Pridobivanje novih informacij	8	15
Druženje	8	15
Svetovanje, pomoč	8	15
Sodelovanje v aktivnostih	8	13
Bivanje v varnem prostoru	8	15
Drugo	0	0
Skupaj	8 (34,8 %)	15 (65,2 %)

Osem uporabnikov se je samih odločilo za vključitev v program (34,8 %), njihov namen pa je bilo v celoti pridobivanje novih informacij, druženje, svetovanje in pomoč, sodelovanje v aktivnostih in biti v varnem prostoru. 15 uporabnikov se je v program vključilo na pobudo drugih (65,2 %), ki so prav tako prišli z namenom pridobivanja novih informacij, druženja,

svetovanja in pomoči ter možnosti bivanja v varnem prostoru, nekaj manj pa zaradi sodelovanja v aktivnostih (86,7 % uporabnikov od tistih, ki so se za program odločili na pobudo drugih).

Pregled aktivnosti s področja promocije programa v obravnavanem obdobju enega leta (1. 1. 2015–31. 12. 2015)⁴:

- Strokovni delavci programa niso izvedli poljudnih oz. strokovnih objav v medijih.
- Mediji so objavili dva prispevka o programu.
- Strokovni delavci programa so izvedli eno strokovno predavanje/izobraževanje s področja delovanja programa.
- Strokovni delavci programa so sodelovali v treh delovnih/strokovnih skupinah izven organizacije.
- Strokovni delavci programa so razdelili 200 kosov preventivnih in promocijskih materialov.
- V programu, ki obsega eno enoto, so izvedli štiri dlje časa trajajoče skupne projekte z lokalnim okoljem (Javna kuhinja, Projekt donirana hrana, skrb za starejše občane ter sodelovanje pri zbiranju materialov in hrane ter razdelitev le-te socialno ogroženim - skozi celo leto) ter enega enodnevnega (Dan odprtih vrat).
- Število konfliktov z lokalnim okoljem: 0.
- Samoocena prepoznavnosti programa: 6.

Cilj 9: Sodelovanje prostovoljcev

Cilj Sodelovanje prostovoljcev smo preverjali s pomočjo izpolnjenega zbirnika podatkov o programu.

Pregled aktivnosti s področja delovanja prostovoljcev v programu v obravnavanem obdobju enega leta (1. 1. 2015–31. 12. 2015):

- Število vseh prostovoljcev, ki so sodelovali v programu (letno): 33 - devet stalnih, 24 občasnih.
- Število uporabnikov, ki so sodelovali v programu kot prostovoljci (letno): 24.
- Število usposobljenih/izobraževanih prostovoljcev (v 2015): 12.
- Število opravljenih ur prostovoljcev: 15.382 ur.

Cilj 10: Dostopnost do storitev

Cilj dostopnost do storitev smo preverjali s pomočjo podatkov iz Zbirnika podatkov o programu in spletne strani programa.

Arhitektonske ovire: glede na podatke iz Zbirnika podatkov o programu ter na podlagi ogleda prostorov programa, gibalno ovirani lahko vstopajo v prostore programa, saj je program v pritličju, brez stopnice, vhod je dovolj širok za vstop z invalidskim vozičkom, tudi vsa vrata v prostore so dovolj široka. Toaletni prostori v Dnevnom centru niso prilagojeni

⁴ V programu sta bila zaposlena dva strokovna delavca.

gibalno oviranim uporabnikom. Stanje v povezavi z arhitektonskimi ovirami ocenjujemo kot zelo ustrezno.

Dostopnost informacij o programu na spletu: Na Spletni strani društva, ki izvaja program, je ustrezno navedenih vseh šest ocenjevanih elementov, kar ocenjujemo kot popolnoma ustrezno.

Čakalna doba – podatek izvajalcev: glede na podatke iz Zbirnika podatkov o programu za postopke namenjene uporabnikom programa praviloma ni čakalnih dob. Če uporabnik izrazi željo za bivanje v programu (prostovoljna vključitev), sprejme ter upošteva pravila, ki veljajo v zavetišču in če imajo na voljo proste postelje, je uporabnik vključen takoj, ko stopi v stik z strokovnim osebjem, čakalne dobe ni, namestitve - krizne, se izvajajo tudi v nočnem času. To ocenjujemo kot popolnoma ustrezno.

Urnik programa: glede na podatke iz Zbirnika podatkov o programu in spletne strani so zaposleni prisotni 24 ur dnevno, 365 dni na leto, odgovorna oseba društva, je dosegljiva 24 ur na dan na telefonski številki, ki je objavljena na spletni strani društva. To ocenjujemo kot popolnoma ustrezno.

4 UČINKOVITOST PROGRAMA

Doseganje učinkovitosti programa merimo preko podatkov iz Zbirnika podatkov o programu za pripravo evalvacijskega poročila za skupino programov na področju preprečevanja zasvojenosti, ki so namenjeni uporabnikom prepovedanih drog ter preko končnega poročila o izvajanju programa socialnega varstva v obdobju od 1. 1. 2015 do 30. 6. 2015 za C programe – socialna rehabilitacija zasvojenih. Učinkovitost programa ocenjujemo na podlagi naslednjih dimenzij: primernost sredstev glede na število uporabnikov; primernost razmerja opravljenega dela neposredno z uporabniki in ostalega opravljenega dela. Podajamo številčne ocene.

Preglednica 16: Učinkovitost rabe programskih virov

Kriterij	Znesek/delež	Ocena
primernost sredstev glede na število uporabnikov	421,46 EUR	2
odstotek porabljenega časa za skupne postopke (1-99)*, specifične postopke (100-199) ter postopke z anonimnimi uporabniki (600-699) v razmerju do porabljenega časa za vse opravljene postopke (1-699)	62,63 %	4

Opomba:

*V oklepajih navajamo standardizirane sklope šifer iz baze opravljenih postopkov.

Primernost sredstev glede na število uporabnikov ocenjujemo kot manj ustrezno. Če sredstva preračunamo na mesečno raven in potem glede na povprečno število uporabnikov, je to okrog 421 EUR na uporabnika, kar ocenjujemo kot manj ustrezno.

Odstotek porabljenega časa za skupne postopke (1-99), specifične postopke (100-199) ter postopke z anonimni uporabniki (600-699) v razmerju do porabljenega časa za vse opravljene postopke (1-699): delež časa porabljenega za skupne, specifične postopke ter postopke z anonimnimi uporabniki v skupnem seštevku časa za vse postopke je 62,63 %, kar ocenjujemo kot ustrezno.

5 OCENA TVEGANJA ZA IZVEDBO PROGRAMA

Oceno tveganja za izvedbo programa merimo preko podatkov iz Zbirnika podatkov o programu za pripravo evalvacijskega poročila za skupino programov na področju preprečevanja zasvojenosti, ki so namenjeni uporabnikom prepovedanih drog. Analizo tveganja za izvedbo programa podajamo v več točkah: tveganja z vidika financiranja programa, z vidika zagotavljanja primernega kadra za izvajanje programa, z vidika ustreznosti programa za vključene uporabnike, z vidika zagotavljanja ustreznih prostorov za izvedbo programa in drugih dejavnikov tveganja. Za nekatere dimenzije podajamo opisne ocene, za večino pa številčne.

5.1 Ocena tveganja z vidika financiranja programa

Preglednica 17: Financiranje programa

Kriterij	Znesek/delež	Ocena
primernost letnih sredstev glede na število zaposlenih za polni delovni čas	16.519,22 EUR	4
delež sofinanciranja MDDSZ glede na vse prihodke	47,84 %	4

Primernost sredstev glede na število zaposlenih za poln delovni čas ocenjujemo kot ustrezno. V povprečju zaposleni na letni ravni dobijo 16.519,22 EUR.

Delež sofinanciranja MDDSZ v vseh prihodkih je v višini slabe polovice. To ocenjujemo kot ustrezno.

Ustreznost velikosti proračuna za namen programa: finančna sredstva so zadostovala, da se je program nemoteno izvedel.

5.2 Ocena tveganja z vidika zagotavljanja primernega kadra za izvajanje programa

Preglednica 18: Primernost kadrov, ki delajo neposredno z uporabniki

Kriterij	Količnik/delež	Ocena
razmerje med povprečnim številom uporabnikov na mesec in številom zaposlenih	3,94	6
formalna usposobljenost kadrov (delež zaposlenih s strokovnim izpitom)	28,57 %	2
povprečna stopnja izobrazbe zaposlenih (aritmetična sredina)	6	5
ustreznost kadrov glede na financiranje MDDSZ (skladnost s pogodbo)	100 %	6

Razmerje med povprečnim številom uporabnikov na mesec in številom zaposlenih ocenjujemo kot popolnoma ustrezno. Menimo, da so mesečno okrog štirje uporabniki na izvajalca popolnoma ustrezna obremenitev.

Formalno usposobljenost kadrov (merjeno z deležem tistih, ki imajo opravljen strokovni izpit s področja socialnega varstva) ocenjujemo kot manj ustrezno, saj ima slaba tretjina zaposlenih opravljen strokovni izpit s področja socialnega varstva.

Povprečno stopnjo izobrazbe zaposlenih ocenjujemo kot zelo ustrezno – v povprečju imajo zaposleni v programu šesto stopnjo izobrazbe.

Ustreznost kadrov glede na financiranje MDDSZ: Po podatkih, prejetih od izvajalcev programa, je v programu zaposlen v celoti ustrezen kader glede na pogodbo z MDDSZ.

5.3 Ocena tveganja z vidika ustreznosti programa za vključene uporabnike

Primerjava ciljne in vključene populacije: ciljna in vključena populacija se ujemata.

Ustreznost programa za vključeno populacijo: program nudi ustrezne storitve za vključeno populacijo.

5.4 Ocena tveganja z vidika zagotavljanja ustreznih prostorov za izvedbo programa

Prostorskih tveganj za izvajalce in uporabnike programa nismo identificirali. Od prejšnjih zunanjih evalvacij je minilo 6 let (izvedli smo jih leta 2010) in po selitvi programa se je prostorska situacija bistveno izboljšala, saj prej prostori niso bili primerni za nemoteno izvajanje programa.

5.5 Ocena tveganja z vidika beleženja in izvajanja ustreznih postopkov

Preglednica 19: Postopki

Kriterij	Ocena
kakovost strukture postopkov	6

Kakovost strukture postopkov: poimenovanja in struktura postopkov, ki jih v programu uporabljajo pri beleženju opravljenega dela, sta ustrezni.

Ustreznost postopkov glede na zastavljene cilje: postopki, ki jih v programu uporabljajo pri beleženju opravljenega dela, so ustrezni glede na zastavljene cilje programa.

5.6 Ocena tveganja - ostalo

Obstoj konfliktov med zaposlenimi o metodah, ki naj bi jih uporabljali: v obravnavanem obdobju med zaposlenimi ni bilo konfliktov o metodah, ki naj bi jih uporabljali.

Administrativne in organizacijske ovire: izvajalci programa omenjajo, da v letu 2015 niso imeli posebnih težav pri izvajanju programa. Navajajo celo, da, ker njihovo delo pozitivno vpliva na stanje v lokalni skupnosti, se je v zadnjih letih odnos do uporabnikov celotne lokalne skupnosti bistveno spremenil v pozitivno smer, lokalna skupnost ceni njihovo delo, zato v letu 2015 niso imeli niti enega konflikta z okolico ali občani, velikokrat pa so bili pohvaljeni za humano delo.

6 TRAJNOST PROGRAMA

Oceno trajnosti programa merimo preko podatkov iz Zbirnika podatkov o programu za pripravo evalvacijskega poročila za skupino programov na področju preprečevanja zasvojenosti, ki so namenjeni uporabnikom prepovedanih drog. Trajnost programa ocenjujemo preko deležev povratnikov iz istega ali drugih programov ter razlogov za povratništvo in števila let delovanja programa. Posamezne dimenzije ocenjujemo opisno. Oceno trajnosti programa pa podajamo tudi na podlagi dejavnikov dostopnosti programa. Ker dostopnost programa sodi med osnovne cilje programa, analizo naslednjih dimenzij: čakalna doba, urnik dela, arhitektonske ovire, dostopnost gibalno oviranim in dostopnost informacij o programu na spletu obravnavamo znotraj analize osmega cilja, v poglavju uspešnost programa. V tem poglavju pa analiziramo zgolj dimenziji: dostopnost javnega prevoza ter vidnost, označenost prostorov programa.

Delež povratnikov in razlogi: v programu nimajo podatkov o uporabnikih, ki so v preteklosti kontinuirano obiskovali program in so se po prekinitvi obiskovanja programa zopet vrnil in ponovno obiskovali program.

Delež uporabnikov iz drugih programov in razlogi: po podatkih izvajalcev je 32 % uporabnikov, ki so prišli iz drugih programov, od tega 95 % iz področja socialnega varstva. Okoli 6 % uporabnikov je prišlo iz drugih SVP (zavetišče). Okoli 26 % uporabnikov je bilo napotenih s strani javnih zavodov (CSD, bolnišnice, psihiatrične bolnišnice). Uporabniki so pogosto sprejeti v bolnišnice ali psihiatrične bolnišnice (zdravljenje zasvojenosti, psihoz, dvojnih diagnoz) in po zaključenem zdravljenju oziroma rehabilitaciji nimajo kam, ker so bili v drugih programih izključeni ali so jih zapustili samovoljno in se tja ne želijo vrniti), zato iščejo druge oblike namestitve oziroma, tisti, ki nimajo kam, jim bivanje urejajo strokovne službe, saj jih ne morejo odpustiti »na ulico«.

Delež uporabnikov, ki obiskujejo poleg obravnavanega programa, še vsaj en drug SVP: po podatkih izvajalcev, v letu 2015, noben notranji uporabnik, torej tisti, ki so v letu 2015 bivali v zavetišču (31 uporabnikov), ni bil vključen v druge programe. Za ostale uporabnike, torej sedem svojcev in 31 uporabnikov, ki so prejeli druge storitve zavetišča, nimajo podatka, koliko od teh uporabnikov je obiskovalo poleg obravnavanega programa še kakšen drugi program.

Število let delovanja programa: program deluje od novembra 2005, torej približno 11 let.

Dostopnost javnega prevoza

Sedež društva je v središču mesta, iz drugih krajev je dostopnost omogočena z avtobusi in vlakom. Posestvo, kjer je sedež zavetišča, je od železniške postaje oddaljeno približno 300 m, dostop do lokalnega avtobusa je v neposredni bližini (20 m).

Vidnost, označenost prostorov programa

Prostori programa oziroma lokacije so ustrezno označeni. Na vhodu v stavbo imajo tablo z navedbo imena društva, ki izvaja program zavetišča.

7 UGOTOVITVE IN PREDLOGI

a) Ustreznost ciljev za reševanje problemov

Vsi cilji programa so ustrezno definirani. Cilji programa iz verifikacijskega poročila so enaki ciljem iz razpisa ter posredno aktualnim ciljem, ki so zdaj bolje definirani in bolj specificirani. Izjema sta cilja sodelovanje prostovoljcev in prepoznavnost programa v lokalnem okolju, promocija, destigmatizacija (pozitivna javna podoba, prepoznavnost programa s strani uporabnikov (ciljne populacije in zainteresirane javnosti), povezava z lokalno skupnostjo), ki so jih dodali pred nekaj leti, saj zadnja leta izvajajo veliko skupnih akcij ter projektov v lokalni skupnosti, v katere se, kot prostovoljci aktivno vključujejo tudi uporabniki programa. Cilji so ustrezni glede na tip programa in vključeno populacijo programa.

b) Uspešnost in učinkovitost programa

Program je popolnoma uspešno (ocenjeno z oceno 6 na lestvici od 0 do 6) dosegal naslednje cilje skupine JSVP s področja nizkopražnih programov namenjenih brezdomnim uporabnikom prepovedanih drog: sodelovanje prostovoljcev, dostopnost do storitev in informiranost uporabnika; zelo uspešno (ocenjeno z oceno 5) cilj kvalitetno preživljanje časa uporabnika (vključenost uporabnika v aktivnosti); uspešno (ocenjeno z oceno 4) cilje izboljšanje (vzdrževanje) zdravstvenega stanja (zmanjševanje vnosa alkohola, pridobitev prehrabnih in higienskih navad), zaupanje med uporabniki in zaposlenimi in zadovoljstvo uporabnika; v srednji meri (ocenjeno z oceno 3) cilj ureditev statusa, dokumentov (urejeno zdravstveno zavarovanje, urejeno stalno prebivališče, urejenost osebnih dokumentov, zaposlitev, pridobitev izobrazbe); manj uspešno (ocenjeno z oceno 2) cilj prepoznavnost programa v lokalnem okolju, promocija, destigmatizacija (pozitivna javna podoba, prepoznavnost programa s strani uporabnikov (ciljne populacije in zainteresirane javnosti), povezava z lokalno skupnostjo) in neuspešno (ocenjeno z oceno 1) cilj pridobitev delovnih navad (vključenost v programe zaposlovanja: javna dela, APZ, delovna rehabilitacija).

Primernost sredstev glede na število uporabnikov ocenjujemo kot manj ustrezno. Če sredstva preračunamo na mesečno raven in potem glede na povprečno število uporabnikov, je to okrog 421 EUR na uporabnika. Izvajalci so v obravnavanem obdobju porabili približno dve tretjini časa za postopke, ki vključujejo uporabnika, kar ocenjujemo kot ustrezno.

Predlog

Predlagamo, da program poskuša intenzivneje pomagati uporabnikom pri vključitvi v programe zaposlovanja kot so javna dela, APZ in delovna rehabilitacija. Delež uporabnikov, ki opravljajo prostovoljska dela, je zgolj polovica.

c) Ocena tveganja za izvedbo programa

Financiranje programa

Primernost sredstev glede na število zaposlenih za polni delovni čas ocenjujemo kot ustrezno. Delež sofinanciranja MDDSZ v vseh prihodkih je v višini slabe polovice. To

ocenjujemo kot ustrezno. Finančna sredstva so zadostovala, da se je program nemoteno izvedel.

Primernost kadrov

Razmerje med povprečnim številom uporabnikov na mesec in številom zaposlenih ocenjujemo kot popolnoma ustrezno. Formalno usposobljenost kadrov (merjeno z deležem tistih, ki imajo opravljen strokovni izpit s področja socialnega varstva) ocenjujemo kot manj ustrezno, saj ima slaba tretjina zaposlenih opravljen strokovni izpit s področja socialnega varstva. Povprečno stopnjo izobrazbe zaposlenih (6) ocenjujemo kot zelo ustrezno. Po podatkih, prejetih od izvajalcev programa, je v programu zaposlen v celoti ustrezen kader glede na pogodbo z MDDSZ.

Ustreznosti programa za uporabnike

Ciljna in vključena populacija programa se ujemata, program nudi ustrezne storitve za vključeno populacijo.

Ustreznost prostorov za izvedbo programa

Prostorskih tveganj za izvajalce in uporabnike programa nismo identificirali. Od prejšnjih zunanjih evalvacij (leta 2010) in po selitvi programa se je prostorska situacija bistveno izboljšala, saj prej prostori niso bili primerni za nemoteno izvajanje programa.

Beleženje in izvajanje ustreznih postopkov

Poimenovanja in struktura postopkov, ki jih v programu uporabljajo pri beleženju opravljenega dela, sta ustrezni. Postopki, ki jih v programu uporabljajo pri beleženju opravljenega dela, so ustrezni glede na zastavljene cilje programa.

Ostala tveganja

V obravnavanem obdobju med zaposlenimi ni bilo konfliktov o metodah, ki naj bi jih uporabljali. Tudi drugih večjih tveganj ne navajajo.

d) Kriterij trajnosti

Kroženje uporabnikov

Po podatkih izvajalcev je 32 % uporabnikov, ki so prišli iz drugih programov, od tega 95 % iz področja socialnega varstva. Okoli 6 % uporabnikov je prišlo iz drugih SVP (zavetišče). Okoli 26 % uporabnikov je bilo napotenih s strani javnih zavodov (CSD, bolnišnice, psihiatrične bolnišnice). Uporabniki so pogosto sprejeti v bolnišnice ali psihiatrične bolnišnice (zdravljenje zasvojenosti, psihoz, dvojnih diagnoz) in po zaključenem zdravljenju oziroma rehabilitaciji nimajo kam, ker so bili v drugih programih izključeni ali so jih zapustili samovoljno in se tja ne želijo vrniti), zato iščejo druge oblike namestitve. Po podatkih izvajalcev, v letu 2015, noben notranji uporabnik, torej tisti, ki so v letu 2015 bivali v zavetišču (31 uporabnikov), ni bil vključeni v druge programe. Za ostale uporabnike, torej sedem svojcev in 31 uporabnikov, ki so prejeli druge storitve zavetišča, nimajo podatka, koliko od teh uporabnikov je obiskovalo poleg obravnavanega programa še kakšen drugi program.

Program deluje od leta 2005, torej približno 11 let.

Dostopnost programa za uporabnike

Sedež društva je v središču mesta, iz drugih krajev je dostopnost omogočena z avtobusi in vlakom. Prostori programa oziroma lokacije so ustrezno označeni. Na vhodu v stavbo imajo tablo z navedbo imena društva, ki izvaja program zavetišča.

Obrađivani program, ki smo ga v letu 2016 evalvirali, ima dolgo, 11 letno tradicijo kontinuiranega delovanja, zaposleni so prisotni vse delovnike 24 ur dnevno, vse dni v letu. Program je prepoznaven v strokovni in laični javnosti po svoji interdisciplinarni strokovnosti (povezava medicine in socialnega varstva). Tudi v procesu zunanje evalvacije smo jim na podlagi pridobljenih podatkov podelili pretežno visoke povprečne ocene pri ocenjevanih kriterijih.

Društvo, ki na isti lokaciji izvaja poleg obrađivanega zavetišča za brezdomce še pet dodatnih programov, nima težav pri izvajanju programov v lokalni skupnosti, ki jih tako finančno kot moralno maksimalno podpira. Programe, tudi zavetišče so vedno oblikovali in prilagajali glede na potrebe v lokalni skupnosti, se pa povezujemo tudi z vsemi drugimi, sorodnimi programi. Navajajo celo, da, ker njihovo delo pozitivno vpliva na stanje v lokalni skupnost, se je v zadnjih letih odnos do uporabnikov celotne lokalne skupnosti bistveno spremenil v pozitivno smer, lokalna skupnost ceni njihovo delo, zato v letu 2015 niso imeli niti enega konflikta z okolico ali občani, velikokrat pa so bili pohvaljeni za humano delo.

Sodelovanje programa z ostalimi akterji (CSD, bolnišnice, psihiatrične bolnice, policijo, borzo, sodišči, stanovanjskimi skupnostmi,...) je korektno in glede na v 11 letih delovanja pridobljeni ugled, ti akterji cenijo delo programa, poudariti je potrebno tudi zdravstvene inštitucije, kjer je bilo v začetku ogromno težav oziroma so delo programa sprejemali podcenjujoče.

Poudariti je potrebno tudi, da se zavetišče intenzivno ukvarja še z dodatnimi, komplementarnimi dejavnostmi (javna kuhinja, projekt viškov hrane, razdeljevanje viškov hrane socialno ogroženim občanom), sicer bi imeli bistveno manj prihodkov v materialni obliki, s tem pa tudi bistveno več stroškov (topli obrok vsem uporabnikom zavetišča financira občina, na projektu viški hrane so zbrali v celem letu za več kot 82.000,00 € hrane in od te zaloge so dnevno zadržali in porabili v zavetišču še hrano za štiri obroke na posameznega uporabnika), kar bi lahko izpostavili kot primer dobre prakse.

Poleg tega pa intenzivno delo z uporabniki izredno pozitivno vpliva na njihov rehabilitacijo (večina jih abstiniira, redno pomagajo pri delu oziroma so aktivni udeleženci pri zgoraj naštetih projektih), kar, kot zgoraj omenjeno, viša ugled društva in zmanjšuje možnost konfliktov v lokalni skupnosti.

Od prejšnjih zunanjih evalvacij (leta 2010) in po selitvi programa se je prostorska situacija programa bistveno izboljšala, saj prej prostori niso bili primerni za nemoteno izvajanje programa.

8 VIRI IN LITERATURA

- Auer, Vladimir (2001): Droge in odvisnost. Ormož: samozaložba.
- Izpolnjeno Končna poročilo o izvajanju programa socialnega varstva v obdobju od 1. 1. 2015 do 31. 12. 2015 za C programe – socialna rehabilitacija zasvojenih.
- Mesec, Blaž (2007), Metodologija raziskovanja v socialnem delu II (študijska gradivo). Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti - 1 (MDDSZ 2016-1). - Programi socialnega varstva. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/programi_socialnega_varstva/s_eznam_sofinanciranih_veceletnih_programov/ (7. december 2016).
- Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti - 2 (MDDSZ 2016-2). Socialnovarstvene storitve. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/socialnovarstvene_storitve/ (7. december 2016).
- Prejeto gradivo izvajalcev SVP: izpolnjeni vprašalniki, zbirniki, dokumentacije, intervjuji, odgovori preko e-pošte.
- Ramovš Janez, Ramovš Ksenija (2010): Preprečevanje omamljanja in zasvojenosti - Priročnik za svetovalne delavce – organizatorje preventivnega programa na OŠ. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka.
- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013-2020. (Ur.l. RS, št. 39/2013).
- Rode Nino, Rihter Liljana, Kobal Barbara (2006): Evalvacija programov v socialnem varstvu: model in postopek izvedbe. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Inštitut RS za socialno varstvo. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/evalvacija_pop.pdf (11. december 2014).
- Zakon o socialnem varstvu. Uradni list RS, št. 3/07 – uradno prečiščeno besedilo, 23/07 – popr., 41/07 – popr., 61/10 – ZSVarPre, 62/10 – ZUPJS, 57/12, 39/16 in 52/16 – ZPPreb-1.
- Žiberna, Vid (2014): Podpora pri procesu evalvacije izvajanja javnih socialnih programov: navodila za vnos podatkov v bazo in dogovorjeno šifriranje postopkov dela. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
- Želva (2016): Naši programi. Dostopno prek: <http://zasvojenost.si/nasi-programi/> (12. december 2016).
- Žiberna, Vid (2016): Podpora pri procesu evalvacije izvajanja javnih socialnovarstvenih programov: navodila za uporabo baze EVAPRO® - oktober 2016. 5. izd. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
- Yates, Brian T. (1999): Measuring and Improving Costs, Cost-Effectiveness, and Cost-Benefit for Substance Abuse Treatment Programs: A Manual. National Institute on Drug Abuse, Maryland; US Department of Health and Human Services: National Institutes of Health.